

Simon János:

Miként győzzük meg barátunkat saját nemlétéről

- Egy fiktív beszélgetés kivonata -

- A.-úr: A minap azon elmélkedtem, drága barátom, mi kényszerítheti az embert arra, hogy még a saját létét is kénytelen megkérdőjelezni.
- Barát: Talán egy bizonyos fokú kétely, amely megragadta elméjét, mikor a világ dolgait vette vizsgálat alá.
- A.-úr: Minden bizonnyal valahogy így történhetett. De miért merülhetett fel e kétely, mikor annyi tudós férfiú megmondta már, hogy hogyan is vannak a nagy talányú dolgok. Ők a mi tanítóink és amit megmondanak, az úgy is van.
- Barát: Ezt Te sem mondhatod komolyan, feltevé, hogy nem akarsz gúnyt űzni belőlem, ezzel nevetségessé téve az egész világ előtt. Hiszen, ha minden akként volna, nem is lennének kérdések, sem viták, sem pedig kétely semmi felől. Mert éppen akkor merül fel az utóbbi, ha megkérdőjelezzük ama kijelentéseket, amelyek igazságához állítólag nem férhet semmi kétség. Méghozzá azáltal, hogy nem fogadjuk el kritikátlanul azokat, hanem megvizsgáljuk, saját magunk nézünk utánuk, hogy meggyőződhesünk mi-benlétük felől.
- A.-úr: Meggyőző amit mondasz, csak hogy számomra ebből még nem egészen látszik következni az, hogy valakinek emiatt a saját létét is meg kellene kérdőjeleznie. Ám bocsásd meg, ha ennyire homályos lenne az elmém.
- Barát: Dehogyan, Barátom! Világosabb szelleművel nemigen találkoztam még. Különbén is, azért vagyunk itt, hogy megbeszéljük és megvilágítsuk a homályba burkolózó problémákat. Mindenekelőtt nézd a következőképpen. Tegyük fel, azt hallod egy bölcs hírében álló férfiútól, hogy a Föld alakja lapos, mint egy edény fedele. Egy másiktól, hogy gömbölyű, egy harmadiktól pedig azt, hogy kocka alakú. Melyiknek fogsz hinni? Ne feledd, mindhárom nagy bölcs hírében áll!
- A.-úr: Ezt nehéz lenne megmondani. Talán annak, akinek a többség hisz.
- Barát: Vagyis, Te a mások véleményére adsz és nem a magadéra, meg sem próbálván magad utánajárni a dolgoknak és megvizsgálni azokat?
- A.-úr: Most, hogy mondod...
- Barát: S, ha e három állásponton kívül még további ötöt hallasz? Nemde felmerül Benned a kérdés, hogy melyikük mondhat igazat, illetve, igaza van-e egyáltalán valamelyiknek?
- A.-úr: Feltehetően.
- Barát: Ezek után pedig bizonyára megkérdőjelezed az eddig kritikátlanul elfogadottakat, kételkedni kezdesz. E kételkedés pedig előfeltevés-mentesít, vagyis lehetővé teszi, hogy „tisztán” fogj hozzá a vizsgálódás(ok)hoz. Ha pedig nem csupán a Föld alakját akarod megérteni ezen a módon, hanem minden mást is, mit fogsz tenni?
- A.-úr: Mindent megkérdőjelezek és kételylyel fordulok feléje. A mindenbe - már világos - a „saját magam” is beletartozik.
- Barát: Pontosan erről van szó. De ezután jön még a neheze. Mert, mit teszel ezután? Mi lesz a következő lépés?
- A.-úr: Azt hiszem elkezdem a kutatást, mondjuk éppen a Föld alakja felől.
- Barát: Szóval, Te a házépítést a tetőn szoktad kezdeni.
- A.-úr: Úgy látszik, Te sosem fogsz megváltozni! Még ilyen komoly dolgokról való beszélgetés esetén is tréfára hajlik a kedved.
- Barát: Nem akartalak megsérteni, de valóban az következik abból, amit mondtál. Hogy ne húzzam az időt, arról van szó, hogy a ház építésénél is az alapot rakjuk le először, amire később majd

építeni fogunk. Hasonló a helyzet a megismerésnél is. Szükségeltetik egy alap, aminek, mint alapnak szilárdnak kell lennie. E szilárdságot pedig a megingathatatlan kétségbevonhatatlanság adja, vagyis az, aminek irányában a kétség egyetlen szikrája sem merülhet fel. Ebből már látszik az első lépés: egy ilyen szilárd alap megtalálásának szükségessége.

A.-úr: Ám hol keressem és merre? Hiszen a „mindenben való kételkedés”-ből adódó semlegesség lehetővé teszi, hogy akárhol megtegyem ezt. Teszem tehát, a Föld alakján kezdve.

Barát: Úgy látszik nem veszed észre: éppen amiatt, hogy mindenben kételkedsz, bizonyossággal nem rendelkezhetsz felőlük, tehát egykönnyen szilárd pontot sem találhatsz, hiszen abban is kételkedned kell.

A.-úr: (Elgondolkodva) Igen, még abban is... a fáknban, emberekben, kövekben... az egész világegyetemben: egy szóval mindenben, mint ahogy azt már egyszer le is szögeztük. De így már nem is marad semmi, amihez kétség nem férhet, s kiindulópontul szolgálhatna, pedig mi ilyesvalamit keresünk. Egyáltalán van ennek értelme.

Barát: Különben nem múlatnánk az időt itt ülve és beszélgetve. Gondold csak át mégegyszer.

A.-úr: Azt teszem, s egyre jobban elbizonytalanodom. Kételem megsemmisített mindent, s nem maradt semmi amibe elmém belekapaszkodhatna.

Barát: Ugye szörnyű ez az állapot? Teljes bizonytalanságban lenni, minden alap nélkül, ahová a köztes lebegésből kiszakadva lábad tenni tudnád?

A.-úr: Valóban rémisztő. De csak kell lennie valaminek, ami mindezek ellenére megmarad. Úgy tűnik, mintha egy pillanatra meg is találtam volna, de mikor üstökön akarom ragadni, elilán, mint a délibáb.

Barát: Csak próbálkozz!

A.-úr: Egyre nehezebb.

Barát: Mégis mire jutottál, mondd, sokötletű barátom?

A.-úr: Bevallom, nem világos előttem.

Barát:

A.-úr: Talán megnémultál, hogy nem válaszolsz, vagy kedved szegtem ostobaságommal?

Barát:

A.-úr: Megrémítesz e némasággal! Nézz rám, mondj valamit, elemészt a bizonytalanság! Hallod!?

Barát (maga elé meredve): A kételem mire nem képes. Elnyeli a kételemkedőt, léteben szünteti meg.

A.-úr: Miket beszélsz, itt vagyok! Vagy már meg is vakultál? Nem versz át a színészkedéssel, hanem elmegyek más-hoz, aki nem fog bohóckodni velem, s meghallgat. Úgyhogy indulok is legott!

Barát: Csak nem megijedtél, hogy a „néma” sugallatom hatására saját léteid is megszűnt?

A.-úr: Egyáltalán nem ijedtem meg, de te csak gúnyolódj továbbra is. Az igaz, hogy egy kicsit elbizonytalanodtam a te néma sugallatod hatására, hogy mi van, ha mégsem létezem, de mi van, ha igen...

Barát: S vele együtt a kételemkedő. Vagyis a kételemkedés tényében nem kételemkedünk, pontosabban annak léteben, aki kételemkedik. Mivel pedig a kételemkedésre is a gondolkodás indított, hogy segítségével szilárd pontra találj, az általa elért előfeltevés-mentességgel, ebből következik a kételembevonhatatlan alap vagy elv, amin elindulhatsz. Ez pedig a következő: én, aki mindezt teszem - kételemkedem, gondolkodom - szükségképpen vagyok valami, még ha minden más semmi is. Végül tehát le kell szögezni: az „én vagyok, én létezem” kijelentés szükségszerűen igaz.

A.-úr: Hogy mondod? Kijelentés? Elv? Igazság? De akkor ebből, hogyan következik az én lételem, mondjuk úgy: „ontológialag”?

Barát: Emlékezz vissza. Mi csupán egy szilárd elvet, egy kételembevonhatatlan alapigazságot kerestünk, amin elindulhatunk a megismerésben, s amire azután szilárd tudást építhetünk fel, mely rendszerezve maga a tudomány.

A.-úr: Akkor miért tettél úgy, mintha megszűntem volna a számodra lételemni és sugalltad később azt, hogy lételem ga-

ranciája éppen az, hogy kételkedem?

Barát: Csak azért, hogy hozzásegítsek a kétségbevonhatatlan alap megtalálásához, mert ez az egyetlen szilárd kiindulópont amihez kétely nem férhet, s aminek megtalálása igen nehéz, mivel az ember saját létezésében nem kételkedik egykönnyen. Teljes megértését pedig csak az segíti, ha az ember saját maga jön rá. Miért nincs igazad? Mert a Te állításod szerint bármilyen cselekedetből következhetne a kételkedő léte, nem pedig pont a gondolkodásból, még ha a „tehát” szócskát figyelmen kívül is hagyjuk. Igaz e szócskát nem említettük az előbb, de gondolom, ehhez kapcsolódott volna a következő ellenérv. Újfént megismételném, hogy mi csak egy alapvetet vagy alapigazságot volt célunk megtalálni, melyhez kétely nem férhet, s amelyre ezután szilárdságánál fogva felépíthetjük a tudás épületét. Nem a létet volt szándékunkban vizsgálni, vagyis, hogy mi miként van, hanem csupán azt, hogy milyen kijelentések tehetők róla, méghozzá olyan biztosak, amiket azután senki sem támadhat meg.

A.-úr: Nem szeretnék túl okosnak tűnni, de azt hiszem, most Te nem vettél figyelembe valamit.

Barát: Mondd, hallgatlak.

A.-úr: Mégpedig azt, hogy mi van azzal, aki mindezeket a kijelentéseket teszi? Hiszen, ha jól emlékszem, mindenben kételkedve a lelegejéről indultunk, vagyis semmit sem tartva biztosnak, még a kételkedő létet sem, aki történetesen én voltam. Ha pedig innen indulunk, véleményem szerint, először meg kell bizonyosodnia a kételkedőnek saját léte felől, méghozzá ontológiailag. Még ha nem is a létet-létezőt vizsgálja, hanem a tudományokat vagy a létezőről tehető kijelentéseket, akkor is szükséges, mert hiszen ő az, aki ezt teszi. Különben nem látom meg, hogy miért volt értelme saját magában is kételkednie. Ha a Te véleményedet nézzük, elég lett volna csak magukban a kijelentésekben vagy a tudományok alapjául szolgáló „állító-

lagos” igaz tételekben kételkedni. Mert ha csak elveket vagy úgymond „kétségbevonhatatlanságokat” keresünk, amelyek a biztos tudás alapjául szolgálnak, az önmagam ontológiai létével nem sok dolgom akadhat.

Barát: Hajthatatlan vagy. De ennek ellenére megpróbálom még egyszer, lehetőleg világosabban kifejezni előtted, hogy semmi másért nem kellett ott kezdeni, ahol kezdtük, csakis azért, mert ha teljesen előfeltevés-mentesek akarunk lenni, s minden eddigi vélt vagy valós tudást feladva mindent újra akarunk vizsgálni, akkor nem tehetünk másként. Különben úgy járnánk, az egyszerű szabó, aki tökéletesen megvarrta ugyan a nadrágot, de elfelejtette azt alul felszegni, hogy megakadályozza ezzel annak gyors kikopását, kirojtolódását. Így az lassanként elkezdett felfelé szakadozni, míg használhatatlanná vált. A felszegett nadrág is kirojtolódik egyszer és elkezd szakadozni, de sokkal később, mint az előbbi. Ugyanúgy ezen elv vagy igazság alapján kiépített rendszer is felszakadozik talán egyszer, hiszen nehéz olyat létrehozni, amit ne kezdene ki, ha más nem, hát az idő. De sokkal később, s nehezebben, mint azt, amelyet nem az „alapoktól indulva” hoztak létre.

A.-úr: Azt hiszem, így nehezen jutunk dűlőre. Egyébként is minden mellett lehet érvelni, csakúgy a Te, mint az én álláspontom mellett. A kérdés csak az, hogy melyik mellett, illetve mi mellett érdemes.

Barát: Nincs kizárva.

A.-úr: De van itt még valami.

Barát: Mi lenne az?

A.-úr: Véleményem szerint ott van a hiba, ami bennünket ilyen nagyhevű vitára készítetett, hogy nem vizsgáltuk meg, illetve nem tisztáztuk egymás között, hogy mit jelent, milyen értelemben használtuk a „sum” létigét.

Barát: Ebben lehet valami, de ezt inkább majd máskor beszéljük meg.

A.-úr: Legyen úgy. S most ég Veled!

Barát: Isten áldjon!